

2. Volumina Legum : w 10 t. – SPb., – 1859–1860. – Т. 6. – 1860. – 208 s.
3. Archiwum Główny Akt Dawnych. – Archiwum Radziwiłłów. Dz. VII. S.646.
4. Волкаў, М. Нясвіжскі замак у Вялікай Паўночнай вайне / М. Волкаў // Вялікае Княства Літоўскае: Права. Вайна. Дыпламатыя. – Мінск : БПІ – Інстытут правазнаўства, 2012. – С. 219–238.
5. Оглоблин, Д. Бой со шведами у местечка Клецка / Д. Оглоблин // Русская старина : [в 174 т.]. – СПб., 1891. – Т. 72. – С. 25–32.
6. Блінец, А. У. Клецкія бітвы: 1506 і 1706 гады / А. У. Блінец. – Мінск : А. М. Янушкевіч, 2015. – 130 с.
7. Ordinarie Stockholmske Posttidender. – 1706. – № 23.

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА ДВАРА СТАНІСЛАВА АЎГУСТА: ЯГО АСАБЛІВАСЦІ, СТРУКТУРА І ЗНАЧЭННЕ

Васілюк Н.І.,

*студэнтка 4 курса ГрДУ імя Янкі Купалы, г. Гродна, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Марозава С.В., доктар гіст. навук, прафесар*

Артыкул актуальны таму, што ў беларускай гістарыяграфіі няма ніводнага даследавання, прысвечанага двару С.А. Панятоўскага. У сувязі з гэтым неабходна прааналізаваць яго структуру, асаблівасці, а таксама прасачыць за абавязкамі і паўсядзённым жыццём прыдворных.

Мэта – вызначыць асаблівасці, структуру, значэнне двара, абазначыць яго ролю ў жыцці манарха, дакладна прааналізаваць прыдворнае акружэнне караля.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання паслужылі ўспаміны і запісы набліжаных да манарха асоб, мемуары самога Станіслава Аўгуста Панятоўскага, а таксама дакументы, якія ўключаюць у сябе факталагічную інфармацыю. Падчас даследавання былі выкарыстаныя агульнанавуковыя метады даследавання (аналіз, сінтэз, абагульненне, параўнанне, індукцыя і дэдукцыя) і спецыяльныя гістарычныя (гісторыка-генетычны, гісторыка-тыпалагічны, гісторыка-кампаратыўны).

Вынікі і іх абмеркаванне. Каралеўскі двор – паняцце вельмі шырокае, разнастайнае, але, на жаль, у беларускай гістарыяграфіі амаль не распрацаванае. Даследчыкі заўсёды надавалі шмат увагі гаспадару двара – самому манарху, яго поглядам і палітычным намерам, але амаль не цікавіліся людзьмі, якія яго акружалі – прыдворнымі. Дык вось, двару Станіслава Аўгуста Панятоўскага, на жаль, таксама прысвечана вельмі мала даследаванняў. У артыкуле даецца агульная характарыстыка т. зв. прыдворнага грамадства пры Станіславе Аўгусце, іх статусу і абавязкаў, аналізуюцца прычыны аднясення прыдворных да таго ці іншага рангу і паказчыкі статусу прыдворнай асобы.

Усё акружэнне апошняга манарха Рэчы Паспалітай мы можам падзяліць на некалькі ўмоўных груп, зыходзячы з розніцы падыходаў да ацэнкі той ролі, якую яны адыгрывалі пры асобе Панятоўскага. Усё прыдворнае акружэнне можна падзяліць па блізкасці ці далёкасці ад манарха ці па статусе пры двары. Найбольш высокі грамадскі статус звычайна мелі прыяцелі і кроўныя родзічы, якія нярэдка выступалі і даверанымі асобамі Станіслава Аўгуста. Потым ішлі г.зв. афіцыялісты – набліжаныя слугі, якія займалі прыдворныя ўрады пры асабістым двары караля, але, як правіла, не трымалі дзяржаўных ці павятовых урадаў (сакратары, вялікі надворны канюшы, каралеўскі доктар, кухмістр, падскарбій). Наступныя групы складалі “слугі дворныя” (скараход, бібліятэкар, падчашы і інш., у асноўным прыслуга сярэдняга рангу), розныя спецыялізаваныя службы (стаенная, кухонная і інш.) і чорная чэлядзь (палацёры, чарнарабочыя і інш.) [4, с. 26].

Так званы статус, ці ранг, які набываў прыдворны, залежаў ад яго паходжання і пасады, якую ён займаў. Увогуле паступленне на каралеўскую службу альбо пратэкцыянавалася сваякамі, альбо пры іх адсутнасці з’яўлялася следствам прызнанага каронай прафесіяналізму саміх намінантаў [1]. Існавалі наступныя паказчыкі статусу прыдворнай асобы: удзел у цырыманіях, знешні выгляд, месца пражывання.

Двор – гэта мноства асоб з асабістымі жаданнямі. Асноўная мэта караля – усталяваць над прыдворнымі жорсткі кантроль і не дазваліць ім злучыцца супраць сябе [6, с. 124]. Дык вось, *цырыманіял* для прыдворных і для манарха служыў жаданнем паказаць свой аўтарытэт. З яго дапамогай Станіслаў Аўгуст кантраляваў адносіны паміж элітай. Этыкет з’яўляўся інструментам не толькі дыстанцыравання, але і панавання [6, с. 125]. Яшчэ адным паказчыкам з’яўляўся *знешні выгляд* прыдворнай асобы. Як вядома, адзенне нясе ў сабе мноства функцый. Зразумела, што прывеліюваныя асобы пры двары не дазволілі б сабе насіць адзенне, якое шпэціла б іх прэстыжу. Дзеля гэтага яны заўсёды абіралі сабе касцюмы і сукенкі з каштоўнай тканіны, дзякую-

чы чаму выглядалі прыгожа і багата. Прыдворныя ж нізкага рангу, можа, і хацелі б выглядаць так жа, але не мелі для гэтага фінансавых сродкаў, таму іх адзенне было танным і непрыгожым, што гаварыла аб іх беднасці, а, значыць, неўплывовасці іх асобы. Дадзены аспект з'яўляўся адным з важнейшых паказчыкаў статуса прыдворнага. Адрозненню сацыяльных функцый таксама адпавядала *адрозненне ў архітэктурным афармленні* пакояў, у якіх пражывалі прыдворныя розных статусаў [7, с. 126]. Чым важнейшы быў прыдворны, тым бліжэй да манарха размяшчаліся яго пакоі, якія пры гэтым былі багата ўпрыгожаны.

Адразу неабходна адзначыць той факт, што прыдворныя жадалі кантактаваць толькі з тымі асобамі, якія былі такога ж рангу, як яны, альбо вышэйшага. Зыходзячы з гэтага можна вызначыць асноўную асаблівасць узаемадзеяння жыхароў Новага замку – у асноўным яно адбывалася толькі паміж роўнымі па статусе асобамі. Прывіляваныя асобы, якія знаходзіліся ў сталым узаемадзеянні адзін з адным, імкнуліся захаваць яго, хай нават гэта было супраць іх волі. Ціск з боку людзей нізшага рангу ці адносна меней прывіляваных так ці інакш падахвочвала шляхетных людзей да захавання сваіх прывілегій. Ціск жа зверху падахвочваў абцяжараных ім людзей да спроб пазбавіцца ад гэтага цяжару, зраўнавацца з першымі, змушаў іх уступіць у круг канкурэнцыі за статус [7, с. 112].

Прыдворныя добра ўмелі назіраць за людзьмі і кантактаваць з імі [6, с.133]. Адно неасцярожнае выказванне прыдворнага можа мець даўгасрокавае дзеянне. Таму сапраўдны прыдворны заўсёды сочыць за сваёй мовай, жэстамі. Ён усміхаецца ворагам, прымушае свой нораў, хаваючы свае пачуцці, ігнаруючы сваё сэрца [6, с. 136].

З манархам жадалі кантактаваць абсалютна ўсе жыхары замку. Але калі прывіляваныя асобы маглі безпроблемна гэта рабіць, то слугі нізкага рангу ў дадзенай справе мелі перашкоду. Панятоўскі давяраў асобам вышэйшага рангу, не раз распавядаў ім аб асабістых і дзяржаўных пытаннях, якія яго турбавалі, але з чэлядзю Станіслаў Аўгуст, як і прывіляваныя прыдворныя, амаль не кантактаваў.

Жыццё ў прыдворным грамадстве не было мірным. Мноства людзей, бесперапынна і няўхільна прывязаных да аднаго круга, было вялікім. Яны скардзіліся адзін на аднаго, вялі барацьбу за прэстыж, за месца ў прыдворнай іерархіі. Не спыняліся афёры, інтрыгі, спрэчкі пра ранг і манархавую літасць. Кожны залежаў ад іншага, а ўсе разам – ад караля. Кожны мог пашкодзіць кожнаму [7, с. 167]. Вядома, што асабісты сакратар караля Фрыз меў асабістых патаемных служыцелей, якія шпіёнілі за некаторымі асобамі пры двары і прадастаўлялі Фрызу інфармацыю [8, с. 56].

Заклучэнне. Такім чынам, сярод прыдворных Станіслава Аўгуста Панятоўскага было дакладнае раздзяленне на некалькі рангаў: вышэйшы, сярэдні і ніжэйшы. У сувязі з гэтым у Новым замку існавала негалоснае правіла: паважаныя прыдворныя павінны былі кантактаваць з такімі ж паважанымі, як самі, а чэлядзь – з чэлядзю. Манарх, канешне, таксама жадаў кантактаваць з больш уплывовымі прыдворнымі. Таму практычна ўсе жыхары замку стараліся дагледзіць яму, каб з часам атрымаць ад манарха ўзнагароду і заняць больш важную і аўтарытэтную пасаду.

1. Англіійскі каралеўскі двор пры Эдуардзе IV: інстытуты, слугі, цырыманіял // Чалавек і навука [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://cheloveknauka.com/angliyskiy-korolevskiy-dvor-pri-eduarde-iv-instituty-slugi-tseremonial>. – Дата доступа: 23. 12. 2018
2. Журнал пребывания Его Величества Короля Польского, Станислава Августа в Гродно 1795 – 1796 гг. // Чтения в Императорском обществе истории и древностей Российских, при Московском университете. Июль-сентябрь. Кн.3., Москва, 1870. С. 1 – 157.
3. Крылова Ю.П. Двор как «королевство обмана» в позднесредневековой Франции / Крылова Ю. П. // Обман как повседневная практика. Индивидуальные и коллективные стратегии поведения. / Отв. ред. О.И.Тогоева и О.Е.Кошелева. ИВИ РАН, Москва, 2016. – 95-110 с.
4. Скеп'ян, А.А. Ураднікі і дваране Льва Сапегі ў 80-я гг. XVI – пачатку XVII ст. // Сапегі: асобы, кар'еры, маенткі: зб. навук. арт. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін – т гісторыі; уклад.: А. А. Скеп'ян; рэдкал. А. А. Каваленя [і інш.]. – Мінск: А. М. Янушкевіч, 2018. – 320 с.
5. Смірнова, А. Дз. Колер касцюма і яго сімволіка ў Сярэднія вякі / А. Дз. Смірнова // Беларускі гістарычны часопіс : навуковы, навукова-метадыч. ілюстраваны часопіс / Нац. ін-т образования, М-во образования РБ, Ін-т истории Нац. АН Беларуси, БГУ, Бел. таварыства “Веды”. – 2008. – №12. – С. 25-31.
6. Польской С. В. Формирование «придворного общества» в России: императорский двор и дворянство в середине XVIII в. / С. В. Польской // Имперская Россия в 1700 – 1825 гг. – №2, 2007 – 117-144 с.
7. Элиас, Н. Придворное общество : Исследования по социологии короля и придворной аристократии, с Введением : Социология и история / Н. Элиас. пер с нем. А. П. Хухтенкова, К. А. Левинсона, А. М. Перлова, Е. А. Прудниковой, А. К. Судакова. – Москва : Языки славянской культуры, 2002. – 368 с.
8. Pamietnik bylego pазia Stanislawа Poniatowskiego, przy którym zostawał az dodo smierci / Sagotynski Yan – Poznań, 1845. – 175 s.